

КАПИТЕЛ 11 / CHAPTER 11 ¹¹**PROBLEMS OF FORMING A CULTURE OF PROFESSIONAL COMMUNICATION OF FUTURE TEACHERS OF PHYSICAL EDUCATION****DOI: 10.30890/2709-2313.2025-36-01-033**

Досягнення високих рівнів сформованості знань та професійних умінь у студентів значною мірою обумовлюється використанням сучасних методів навчання. Тому з метою оволодіння майбутніми вчителями фізичної культури професійного спілкування розроблена спеціальна тренінгова програма. Як свідчать результати аналізу наукових досліджень (І. Комарова, Т.Іванова, С.Рябушко, Р.Фатихова, В.Лівенцова), з метою формування культури професійного спілкування використовуються активні методи навчання: моделювання та аналіз конкретних ситуацій спілкування, психотехнічні вправи, структуровані та спонтанні групові дискусії, ділові та рольові гри, тренінги.

І.Комарової розроблено поетапне формування *культури педагогічного спілкування майбутніх вчителів фізичної культури*:

- проведення лекційних та семінарських занять із питань діагностики стилевих особливостей педагогічного спілкування;
- індивідуально-консультаційну роботу; моделювання та аналіз конкретних ситуацій педагогічного спілкування;
- психолого-педагогічні задачі;
- структуровані та спонтанні групові дискусії, спрямовані на обговорення та корекцію ціннісних орієнтацій і способів педагогічного спілкування;
- сюжетно-рольові ігри;
- психотехнічні вправи;
- читання та обговорення наукової літератури з проблем педагогічного спілкування.

Т. Іванова вважає за доцільне використовувати наступні технології:

- навчання в діяльності;

---

¹¹ Authors: Kucerda V.

Number of characters: 12605

Author's sheets: 0,32

- наочіння;
- ігри та тренінги.

Програма формування культури педагогічного спілкування в дослідженні Р.Фатихової включає три послідовні взаємодоповнюючі та взаємообумовлені етапи.

На першому етапі використовувалися: діагностика, консультування, методи активного соціально-психологічного навчання.

На другому етапі формування культури педагогічного спілкування пропонується діагностика, виконання індивідуальних завдань, консультування.

Виконання завдань третього етапу в оволодінні культури педагогічного спілкування забезпечується технологіями діагностики й тренінгами спілкування.

Експериментальна методика формування і вдосконалення культури професійного спілкування майбутніх вчителів фізичної культури у дослідженні В.Лівенцової включає комплекс організаційних форм і методів комунікативної підготовки:

- лекційні, семінарські заняття, практичні заняття з питань діагностики стильових особливостей професійного спілкування;
- індивідуально-консультаційна робота;
- моделювання та аналіз конкретних ситуацій професійного спілкування, структуровані та спонтанні групові дискусії;
- сюжетно-рольові та ділові ігри;
- психотехнічні вправи;
- читання та обговорення наукової та науково-популярної літератури з проблем професійного спілкування.

Тренінгова програма суттєво відрізняється від існуючих підходів до формування культури професійного спілкування в майбутніх вчителів фізичної культури. Ця відмінність обумовлюється вирізненням у структурі культури професійного спілкування майбутніх вчителів фізичної культури структурних (комунікативний, перцептивний, інтерактивний) і функціональних компонентів, що визначають змістовий аспект тренінгових занять.

У тренінговій програмі вирізняється три етапи діяльності студентів, кожен із цих етапів має свою відповідну мету та завдання.

Перший етап тренінгу, підготовчий, передбачав вирішення завдань:

- формування в майбутніх вчителів фізичної культури потреби в удосконаленні культури професійного спілкування;

- освоєння ними умінь психотехніки;

- оволодіння майбутніми вчителями фізичної культури технікою мовлення;

- оволодіння студентами культурою ділового мовлення;

- освоєння діалогу як організаційного принципу комунікативної діяльності в управлінні;

- оволодіння психологічною технікою переконуючого впливу в професійному спілкуванні вчителів фізичної культури.

Другий етап тренінгу з формування культури професійного спілкування в майбутніх вчителів фізичної культури характеризується завданнями:

- розвиток у студентів умінь сприймання та розуміння інших людей;

- оволодіння ними атракцією в спілкуванні;

- формування в майбутніх вчителів фізичної культури умінь використовувати невербальні засоби спілкування;

- оволодіння ними методикою активного слухання в діловому спілкуванні;

- оволодіння студентами етикою ділового спілкування.

Третій етап формування культури професійного спілкування безпосередньо пов'язаний з оволодінням її компонентами.

Розкриємо суттєві особливості діяльності майбутніх вчителів фізичної культури на першому із вказаних етапів. Вирішення першого із завдань слід пов'язувати з діяльністю студентів протягом усього етапу навчання. Говорячи про освоєння студентами умінь психотехніки, зазначимо, що лежать в основі професійної діяльності певною мірою визначають рівень культури їх професійного спілкування.

Психотехніка з метою підвищення ефективності передбачає використання досягнень психологічної науки в різних галузях людської діяльності.

Є.Руденський визначає психотехніку як систему взаємопов'язаних операцій, що спрямовані на зміну станів, мотивацій, настанов особистості, на яку здійснюється вплив.

До аспектів психотехніки, які мають безпосереднє відношення до спілкування, слід віднести:

- управління вчителем фізичної культури своїм психічним станом та створення робочого самопочуття;
- розвиток уваги і зосередженості на потрібному об'єкті;
- розвиток уяви і використання її в спілкуванні.

З метою формування в майбутніх вчителів фізичної культури умінь управляти своїм психічним станом та створювати робоче самопочуття за допомогою виконання вправ на релаксацію.

Релаксація – стан спокою, розслабленості, що виникає у студентів внаслідок зняття напруження. Релаксація може бути мимовільною і довільною, що викликається шляхом прийняття спокійної пози, уявлення станів, які відповідають спокою, розслаблення м'язів.

Майбутні вчителі фізичної культури під керівництвом викладача переходять до вправ на формування вмінь управляти своїм фізичним станом, які знайшли розкриття в театральній педагогіці.

Вміння аналізувати свій фізичний стан та управляти ним – один із важливих факторів у діяльності вчителя фізичної культури. У стані фізичної напруги допускається багато помилок (невизначеність професійного мовлення; порушення його темпу та логіки викладу матеріалу; скутість рухів, жестів, невизначеність міміки), що ніяк не суміщається з культурою професійного спілкування майбутнього вчителя фізичної культури. Вказані помилки найбільш притаманні майбутнім вчителям музичного мистецтва та тим, хто недавно почав свою професійну діяльність.

Можно запропонувати студентам цикл вправ на подолання м'язових затисків та формування техніки управління своїм фізичним «Я». У зв'язку з поставленим завданням, виконуються вправи на розвиток у

майбутніх вчителів фізичної культури координації рухів, що важливо для уникнення м'язових затисків.

Наведемо приклад однієї із таких вправ. Викладач визначає порядок рухів студентів в аудиторії у той час, коли вони співають пісню:

- швидко встати й повільно обійти стілець, зупинитись біля його спинки – на три перші рядки пісні;
- зупинившись, проспівати два наступні рядки;
- перенести стілець в умовне місце, зупинитись – на три рядки;
- не рухаючись проспівати рядок;
- стати на стілець і повільно випрямитись на один рядок;
- швидко залишити стілець у паузі між рядками;
- стоячи проспівати два рядки;
- швидко перенести стілець на попереднє місце на початку рядка;
- повільно обійти стілець і сісти (протягом виконання чотирьох рядків пісні).

Після проведення цього етапу тренінгу студентам пропонуються вправи на формування впевненості в собі.

Перед кожним учасником тренінгової групи ставиться завдання продемонструвати певні поведінкові реакції:

- невпевненість у собі;
- впевненість у своїх діях;
- агресивність у якихось гіпотетичних ситуаціях тощо.

Кожному студенту пропонується ситуація, відмінна від тих, у які були поставлені інші студенти. Закінчується виконання цих вправ аналізом поведінки та відчуттів студентів під час демонстрації вказаних поведінкових реакцій.

Здійснюється перехід до виконання циклу вправ на формування в майбутніх вчителів фізичної культури умінь викликати в себе робоче самопочуття. Наступне завдання першого етапу тренінгу для майбутніх вчителів фізичної культури – формування в них техніки мовлення, що передбачає оволодіння фонаційним диханням, голосом, дикцією. Так, під час роботи над фонаційним

диханням студенти орієнтуються на його характеристики:

- активність, яка пов'язана з тим, що дихання є енергетичною базою мовлення;
- організований видих;
- розподілення видиху – уміння усвідомлено ділити весь об'єм повітря, що видихається, на рівномірні порції;
- добір повітря в процесі мовлення.

Відбувається процес оволодіння майбутніми вчителями фізичної культури основними якостями їх професійного голосу:

- гучність;
- милозвучність;
- леткість;
- шумостійкість;
- адаптивність;
- витривалість;
- сугестивність.

Формування фонаційного дихання та професійного голосу в майбутніх вчителів фізичної культури забезпечувало їх роботу над чіткістю у вимові слів, складів і звуків.

Із метою формування в студентів техніки мовлення під час тренінгових занять використовуються вправи, які описані в дисертаційних дослідженнях В.Абрамяна, М.Барахтяна, Р.Короткової та інших.

Здійснюється перехід до оволодіння майбутніми вчителями фізичної культури культурою ділового мовлення.

Структура культури ділового мовлення має наступні *компоненти*:

- мовна правильність, що передбачає знання й дотримання мовцем прийнятих у сучасній мові суспільно-мовних норм (орфоепічних, лексичних, граматичних, стилістичних тощо);
- мовна майстерність, яка визначається багатством активного словника носія мови, його вмінням вибрати з визначених варіантів найточніший у

семантичному, стилістичному, експресивному відношенні, що відповідає комунікативним намірам мовця;

– мовна свідомість – стійке прагнення мовця до вдосконалення власного мовлення (Т.Рукас).

В культурі ділового мовлення виділяють певні функціональні компоненти, реалізація яких забезпечується комплексом умінь, якими повинні оволодіти майбутні вчителі фізичної культури в процесі тренінгових занять, а саме:

- організаторські;
- інформативні;
- перцептивні;
- контрольнo-стимулюючі.

Ці вміння взаємодіють в акті ділового спілкування, забезпечуючи здатність майбутнього вчителя фізичної культури до спілкування. Значну роль у формуванні вказаних умінь у майбутніх вчителів фізичної культури відіграє спеціально розроблена лінгвістична ділова гра «Переговори», яка проводилася після спеціальної роботи з оволодіння майбутніми вчителями музичного мистецтва комунікативними якостями мовлення (правильність, точність, логічність, багатство, доцільність, виразність).

Вказана ділова гра має цілі:

- оволодіння діловим мовленням;
- активізація вмінь використання професійної лексики;
- навчання мовленнєвому спілкуванню;
- активізація вмінь діалогічного мовлення.

Після проведення лінгвістичної ділової гри «Переговори» компетентні судді визначали рівні сформованості в майбутніх вчителів фізичної культури комплексу вмінь (організаторські, інформативні, перцептивні, контрольнo-стимулюючі).

Під час формування в студентів умінь здійснювати вказаний вплив на інших доцільно було б керуватися висновком про те, що психотехніка цього впливу зосереджується на пізнавальному компоненті настанови. Цей компонент є

системою індивідуально освоєних людиною соціальних знань. З огляду на завдання тренінгу вказаний вплив слід розглядати як систему свідомого й організованого впливу на пізнавальний компонент настанови шляхом передачі певної інформації.

У процесі тренінгу студенти беруть до уваги *умови його ефективності*:

- врахування інформаційного фонду пізнавального компонента настанови партнера зі спілкування;
- наявність навичок управління увагою партнера зі спілкування;
- сформованість умінь відключати партнера від його власних думок;
- наявність адекватних ситуації систем передачі переконувальної інформації;
- хороший темпоритм організації переконувального впливу;
- підкріплення інформаційного процесу експресивними засобами впливу;
- логічна організація фактів і побудови причинно-наслідкових зв'язків в інформаційному процесі переконувального впливу.

Теоретичні положення розробки та організації переконувального впливу знайшли відображення в діловій грі, яка запропонована майбутнім вчителям фізичної культури.

Проблеми формування культури професійного спілкування майбутніх вчителів фізичної культури слід пов'язувати з розробкою таких активних методів навчання, як ділові ігри та дискусії. Такий підхід до навчання дасть можливість студенту реалізувати свою власну програму з оволодіння досліджуваним видом професійної культури.